

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Muhterem Altın
İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Diyarbakır-Türkiye
e-posta: altinm2010@hotmail.com
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Derleme makalesi-Review article
Geliş tarihi-Date of submission: 26.01.2025
Kabul tarihi-Date of acceptance: 20.05.2025
Yayın tarihi-Date of publication: 30.11.2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik
Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uydıklarını beyan etmiştir.
The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir
No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır
No funding or support was received

Lisans- License

Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Yüzyılında Ziya Gökalp'i Yeniden Tartışmak

Öz

Bu çalışmada Ziya Gökalp'in Batılılaşma ve toplumla ilgili fikirlerinin Cumhuriyet döneminde nasıl etkili olduğu ele alınmış ve bu fikirlerin uygulanması sonucunda Türkiye'de oluşan durum tartışılmıştır. Gökalp'in bu konularla ilgili fikirlerinin toplumun geniş bir kesimi tarafından benimsendiği ortaya konulmuştur. Batılılaşma ile ilgili fikirlerinin daha çok 1950 sonrası dönemde etkili olduğu ve özellikle merkez sağ partiler ile bu partilere yakın kesimlerce benimsendiği sonucuna varılmıştır. Bu dönemde güçlenen Türk İslam Sentezi düşüncesi Gökalp'in fikirlerinin yeniden hayat bulmasını sağlamış ve 1982 Anayasası'yla birlikte Gökalp'in fikirleri devletin resmi siyasetinin temeli olmuştur. Gökalp'in toplumla ilgili geliştirdiği korporatist düşünce ise Cumhuriyetin ilk yüzyılında devlet tarafından kesintisiz olarak benimsenmiş ve savunulmuştur. Ancak, Ziya Gökalp'in kendi zamanının şartları içinde geliştirdiği Batılılaşma ve toplumla ilgili fikirleri süreç içerisinde siyasi ve sosyal gerçekliklerin uzağına düşmüştür. Bu nedenle fikirlerinin uygulanması, beklediği sonuçları doğurmadığı gibi, çeşitli sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Batılılaşma ile ilgili fikirlerinin etkili olmasıyla Türkiye'nin 1923-1950 arası dönemdeki Batılılaşma siyaseti büyük ölçüde değişmiştir. Ancak, 1950 sonrası dönemde fikirleri çerçevesinde takip edilen Batılılaşma siyasetleri Osmanlı dönemine benzer ikilikler ve çelişkiler yaratmıştır. Toplumla ilgili fikirleri doğrultusunda üretilen siyasetler ise devletin toplumu tam olarak anlamamasına yol açmış, sosyal ve siyasal sorunların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum Gökalp'in fikirlerinin yeniden tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Batılılaşma, Korporatizm, Toplum, Siyaset.

Re-discussing Ziya Gökalp in the Second Century of the Republic of Türkiye

Abstract

In this study, how Ziya Gökalp's ideas about Westernization and society were effective in the Republican period and the situation in Turkey as a result of the implementation of these ideas are discussed. It has been revealed that Gökalp's ideas on these issues were adopted by a wide segment of the society. It has been concluded that his ideas about Westernization were more effective in the post-1950 period and were especially adopted by center-right parties and circles close to these parties. The idea of Turkish-Islamic Synthesis, which became stronger in this period, enabled Gökalp's ideas to come to life again, and with the 1982 Constitution, Gökalp's ideas became the basis of the official policy of the state. The corporatist idea developed by Gökalp regarding society was adopted and defended by the state uninterruptedly in the first century of the Republic. However, Ziya Gökalp's ideas about Westernization and society, which he developed under the conditions of his time, fell away from political and social realities in the process. For this reason, the implementation of his ideas did not produce the results he expected but also caused various problems to arise. With the influence of his ideas about Westernization, Turkey's Westernization policy in the period between 1923 and 1950 changed greatly. However, the Westernization policies pursued within the framework of his ideas in the post-1950 period created dualities and contradictions similar to the Ottoman period. Policies produced in line with ideas about society have led to the state not fully understanding society and caused social and political problems to occur. This situation necessitates re-discussion of Gökalp's ideas.

Keywords: Ziya Gökalp, Westernization, Corporatism, Society, Politics.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (%100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (%100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (%100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (%100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (%100)

Atıf- Citation (APA)

Altın, M. (2025). Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında Ziya Gökalp'i yeniden tartışmak. *İçtimaiyat*, 9(2), 784-801.
<https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1627226>

1.Giriş

29 Ekim 1923 tarihinde resmi olarak kuruluşu ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 2023'te birinci yüzyılını tamamlamış ve ikinci yüzyılına geçmiştir. Elbette Türkiye Cumhuriyeti birdenbire ortaya çıkmış bir devlet değildir. Kendisinden önce kurulmuş devletler silsilesinin Osmanlı'dan sonraki halkasıdır. Ancak Cumhuriyet'in kurucu kadrosu farklı nedenlerle kendilerinin Osmanlı'nın devamı olmadıklarını vurgulamış ve Cumhuriyet'in resmi tarihi de bu şekilde oluşturulmuştur.

Yüzyıl bir devlet için uzun bir süre değildir. Ancak çok kısa bir süre de değildir. En azından bir devletin temel sorunlarını çözmesi, kurumlarını oluşturmaları, rejimi ve yönetim biçimi ile ilgili tartışmaları sona erdirmesi, vatandaşları arasında temel konularda bir mutabakat oluşturmaları ve artık parçalanma, yıkılma yok olma gibi kaygıları geride bırakması için yeterli bir süredir. Ancak bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'ne bakıldığında kuruluşundan bu yana yüzyıl geçmesine karşın çok temel ve hayati konularda dahi sorunlarını tam olarak çözemediği görülmektedir. Gelenen noktada yolunu tam olarak bulamamış, kararsızlık içinde çarpınan bir ülke görüntüsünü vermektedir. Resmi ve tarihi olarak yönünü Batı'ya çevirmiş olmakla birlikte ne tam Batılı ne de doğulu bir ülke olabilmiştir. Aynı zamanda ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarını da tam olarak çözememiştir. Bu sorunların kuruluşundan bu yana devam ediyor olması, Cumhuriyet'in üzerinde kurulduğu ve günümüze kadar varlığı devam eden bazı fikirleri tartışmayı gerektirmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşuna temel oluşturan fikirlere bakıldığında ise karşımıza önemli bir kişi olarak Ziya Gökalp çıkmaktadır.

Ömrünün büyük kısmı Osmanlı döneminde geçmiş olan Ziya Gökalp daha çok Cumhuriyet döneminde etkili olmuş bir kişidir. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra 1924 yılında vefat etmesine rağmen, fikirleri Cumhuriyet'in kurucu kadroları üzerinde etkili olmuş, özellikle modernleşme, yeni bir toplum oluşturma, uluslaşma, milliyetçilik gibi konularda Cumhuriyet'in üzerine bina edildiği fikirler olmuştur. Aynı zamanda Ziya Gökalp' in fikirleri günümüze kadar geçen sürede de farklı kesimler tarafından benimsenmiş ve bir şekilde devlet siyasetinin dayanağı olmuştur. O halde ilk olarak Türkiye' de modernleşme, toplum tasavvuru, uluslaşma, milliyetçilik, kültür gibi konular ile bu konularda yaşanan sorunlar tartışılırken Ziya Gökalp' in bu konularla ilgili fikirlerinin göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak Gökalp, fikirlerine dogmatik bir şekilde inanan ve inandıktan sonra onları savunan bir kişidir. Yaşadığı dönem ve içinde bulunduğu topluma acil bir kurtuluş reçetesi hazırlama adına yaşadığı telaş dikkate alındığında, Gökalp'in fikirlerini bu şekilde oluşturmalarının anlaşılabilir bir yanı vardır (Berkin, 2022, s. 32-33; Örfi, 2014, s. 68-69). Ancak bu durum bir fikir insanı olarak Gökalp'in değerini azaltmazsa da fikirlerinin tartışılmasını, Cumhuriyet'in yüzyıllık tecrübesi ışığında bazılarının terkin ve bazılarının tadilini gerekli kılmaktadır.

Ziya Gökalp kısa süren ömründe birçok eser vermiş ve yukarıda bahsedilen alanlarda önemli fikirler ortaya koymuştur. Gökalp'in fikirlerinin tümünü bir makalede tartışmak mümkün olmadığından bu çalışmada Ziya Gökalp' in hem Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında etkili olmuş, hem günümüze kadar geçen sürede farklı kesimler tarafından benimsenen ve hem de devletin siyasetlerine dayanak oluşturan Batılılaşma ve toplumla ilgili fikirleri ele alınacaktır. Bu konulardaki temel fikirleri ortaya konulduktan sonra bu fikirlere dayalı olarak üretilen politikaların ortaya çıkardığı sonuçlar tartışılacaktır.

2. Ziya Gökalp' in Fikirlerinin Önemi

Ziya Gökalp Cumhuriyet'in kuruluşuna fikirleriyle katkıda bulunmuş tek düşünür değildir. Kendisiyle birlikte başka düşünürler olduğu gibi, başta Mustafa Kemal olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun da belli bir birikimi ve düşünceleri vardı. Ancak bu duruma rağmen Ziya Gökalp'i hem fikirlerinin kapsamı hem de etkisi bakımından diğer düşünürlerden ayrı bir yere koyarak ele almak gerekir. Çünkü Ziya Gökalp' i ve fikirlerini önemli ve ayrı kılan birçok neden vardır.

Ziya Gökalp' in fikirlerini önemli kılan ilk neden, önce Osmanlı Devleti'nin yıkılış aşamasında yaşadığı sorunların çözümünde ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasında bilime, özellikle de sosyoloji bilimine göre hareket edilmesi gerektiğine inanmış olmasıdır. Ona göre sosyoloji toplum için kullanılması ve yararlanılması gereken bir bilimdi. Sosyoloji bilimine göre hareket etmek suretiyle toplumun şekillendirilmesi mümkündü. Yine ancak bazı sosyoloji teorilerinin dikkate alınması yoluyla sorunlara çözüm bulunabilir ve yeni kurumlar oluşturulabilirdi (Parla, 2021, s. 94-96). Dolayısıyla Gökalp, bu inancı doğrultusunda hareket etmiş, takip ettiği ve etkilendiği dönemin sosyolojik fikirleri ışığında çözümler üretmiş ve önerilerde bulunmuştur (İnalçık, 2014, s. 28-331). Bu tutum, sorunların çözümünde bilime göre hareket eden ve öneriler sunan bir düşünür olarak onu ve fikirlerini önemli bir hale getirmiştir.

Gökalp'in fikirlerini önemli kılan ikinci neden, fikirlerinin Türkiye'deki farklı kesimler tarafından kabul görmesi ve devletin resmî ideolojisinin dayanağı olmasıdır. Ziya Gökalp' in fikirleri hem Kemalist kesim hem milliyetçi kesimler ile bazı İslamcılar tarafından da benimsenmiştir. Elbette bu kesimler Gökalp'in fikirlerini eşit derecede ve olduğu gibi benimsememiştir. Farklı kesimler onun bir konudaki fikirlerinin bazen tamamını veya bir kısmını benimsemiş, bazen de fikirlerini kendine göre yorumlamak suretiyle almışlardır. Ancak buna rağmen özellikle devlete yakın duran tüm kesimler bir şekilde onun fikirlerinden etkilenmiş, onun fikirleri Cumhuriyet tarihi boyunca devleti yönetenlerin beslendiği bir kaynak olmuştur (Parla, 2021, s. 183-195). Başka bir ifade ile Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin toplumsal sorunları ve bu sorunların çözümü için çeşitli fikirler ortaya atan kişiler olmuşsa da hiç kimse Gökalp'in fikirlerinin devlet nezdindeki konumunu sarsamamış veya onu geçememiştir. O halde Cumhuriyet dönemini anlamada Ziya Gökalp anahtar bir konumdur ve bu dönem hakkında yapılacak değerlendirmelerde onun fikirlerinin önemi göz ardı edilemez.

Ziya Gökalp'in fikirlerini önemli ve hala tartışılmasını gerekli kılan üçüncü neden ise bazı dönemsel değişikliklere rağmen hemen her dönemde bu fikirlerin devlet siyasetinin temel dayanakları olmasıdır. Özellikle devletin topluma, modernleşmeye ve milliyetçiliğe bakışında Gökalp'in fikirlerinin etkisi çok belirgindir. Bu açıdan da öncelikle Gökalp'in bu konularla ilgili fikirlerinin akılda tutulması ve devletin uygulamaları ile sonuçlarının bu fikirlerle bağlantılı olarak tartışılmasının gereği ortaya çıkmaktadır.

3. Ziya Gökalp'in Batılılaşmaya Dair Fikirleri

Ziya Gökalp 1875 veya 1876 senesinde Diyarbakır'da doğduğunda (Heyd, 2023, s. 15) Osmanlı Devleti Batılılaşma yolunda belli bir mesafe katetmişti. Osmanlı Batılılaşması önemli bir aşamaya ulaşmış, özellikle Tanzimat döneminde yapılan reformlar devletin yapısında önemli değişimlerin yolunu açmıştı. Bu çerçevede ilk Osmanlı Anayasası kabul edilmiş ve meşrutiyet ilan edilmişti (İnalçık, 2014, s. 318-320). Dolayısıyla Türkiye'de Batılılaşma Ziya Gökalp'ten önce başlayan bir süreçti. Ancak Osmanlı Devleti'ni yeniden güçlü günlerine geri döndürmek, bir zamanlar

üstün olduğu ancak zaman içinde gerisine düştüğü Batı devletlerinin seviyesine çıkarmak ve nihayet başlamış olan çöküş sürecini durdurmak için başlatılan Batılılaşma hareketi bir türlü beklenen neticeleri vermiyordu.

Ziya Gökalp toplumsal ve siyasal sorunları anlayabilecek yaşa geldiğinde Osmanlı Devleti'nin durumu hiç de iyi değildi. Savaşlar, yenilgiler ve toprak kayıpları devam ediyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin bu durumdan nasıl kurtulabileceği, dönemin en önemli sorusuydu. Dönemin devlet adamlarının ve aydınlarının en önemli gündemi de hızla değişen dünya şartları içinde Osmanlı Devleti'nin ve milletlerinin geleceğinin ne olacağı ve içinde bulunulan durumdan nasıl çıkılacağıydı. Ziya Gökalp de henüz çok genç iken bu sorunlara ilgi duymaya başlamış ve süreç içerisinde diğer alanlarda olduğu gibi Batılılaşma ile ilgili fikirlerini de olgunlaştırmıştır.

Ziya Gökalp ülkenin fikir hayatında yer aldığı dönemde Batılılaşma ile ilgili birkaç noktada tartışmalar vardı. Bu tartışmalar daha çok, ülkenin kurtuluşu ve geleceği için Batılılaşmanın gerekli olup olmadığı, Osmanlı Devleti'nin mevcut dini durumu ve geçmişi nedeniyle Batılılaşmasının mümkün olup olmadığı, şu ana kadar Batılılaşma için yapılanların istenen neticeleri neden vermediği ve Batılılaşmada nasıl bir yol izlenmesi gerektiği noktalarında yoğunlaşmıştı.

Devletin zor bir durumda olduğu ve birbirinden farklı fikir akımlarının gündemde olduğu bir zamanda kendini bu tartışmaların içinde bulan Gökalp, belli bir arayıştan sonra kendine göre belirlediği ilkeler çerçevesinde Batıcılık fikrini benimsemiştir. Ona göre millet olmanın, belli bir ülkeye sahip olmanın ve başkalarının boyunduruğundan kurtulup kendi kendini yönetebilmenin araçları Batı'daydı. Bu nedenle Batı'ya yönelmek ve Batı medeniyetine girmek gerekliydi (Ağaoğlu, 2020, s. 47). Batı medeniyetine girmek sadece gelecek için gerekli değildi. Aynı zamanda şu anda da Batı'nın ulaştığı gelişmişlik seviyesi karşısında İslam dünyasının, dinin ve ülkenin bağımsızlığının korunması için biricik yol Batı medeniyetine girmektir (Gökalp, 2012, s. 57). Gökalp, dünyada birden fazla medeniyetin bulunduğunu, bir medeniyetin tek bir milletin değil birden fazla milletin malı olduğunu, Türklerin önce "Uzak Doğu Medeniyeti" içerisinde yer aldığını, İslam dinine girdikten sonra bu medeniyeti terk ederek "Doğu Medeniyeti" içerisine girdiğini ve şu anda da "Batı Medeniyeti" içinde yer almaya çalıştığını, dolayısıyla daha önce de içinde bulundukları medeniyeti değiştirmiş olan Türklerin şu anda da içinde bulundukları medeniyeti değiştirebileceğini belirtmiştir (Gökalp, 2021b, s. 11-12). Aynı zamanda Osmanlı'nın dini durumunun da Batı medeniyetine girmenin önünde bir engel oluşturmadığını, zira Osmanlı'nın şu anda içinde bulunduğu medeniyeti din ile ilişkilendirmenin doğru olmadığını, bu medeniyetin kaynaklarının İslam dini olmadığını ve farklı dinlere mensup toplumların da aynı medeniyette yer alabileceklerini ileri sürmüştür (Gökalp, 2012, s. 52). Batı medeniyetine girilmesi gerektiğini savunan Gökalp önceki dönemlerde Batılılaşmak için yapılanların istenen neticeleri neden vermediği sorusuna da kendi bakış açısına göre bazı yanıtlar vermiştir.

Ziya Gökalp'a göre "Dünyanın şarkı da garbı da bize celfi bir surette gösteriyor ki, bu asır milliyet asrıdır; bu asrın vicdanları üzerinde en müessir kuvvet milliyet mefkûresidir." (Gökalp, 2021a, s. 18). Ancak içinde bulunulan çağ böyle olmasına karşın Batı medeniyetine girilmesi gerektiğine inanan ve Tanzimat döneminde bu amaçla Batı'dan çeşitli kurumları alanlar, çağın en önemli gelişmesi olan milliyetçilik duygusunun anlam ve önemini kavrayamamışlardı ve ona uygun kurumlar oluşturmuyorlardı (Ağaoğlu, 2020, s. 50). Batı'dan almaları gereken şeyleri gerektiği gibi değil, eksik olarak alıyorlardı. Aynı zamanda bu kişiler Batılılaşma konusunda belirgin hedeflere ve bir programa sahip değillerdi. Doğu ve Batı medeniyetini birleştirip

bundan yeni bir karışım çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu şekilde davranmaları birçok alanda ikiliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Böylece Osmanlı'nın orijinal kurumları da ortadan kalkmış, çeşitli alanlarda boşluklar ve düzensizlikler oluşmuştu (Gökalp, 2020, s. 63; Gökalp, 2012, s. 57-58; Ağaoğlu, 2020, s. 50-51). Yine Gökalp'a göre, Tanzimatçılar Doğu'nun ve Batı'nın mantığının birbirinden uzak ve uzlaşmaz olduğunu anlamadan bunları birbirleriyle uzlaştırmaya çalıştılar (Gökalp, 2012, s. 30-31). Bir medeniyete girebilmek için ona tıpkı bir din gibi inanmak ve gerçek bir bağlılık göstermek gerektiği halde, Tanzimatçılar Avrupa medeniyetine karşı böyle davranmadılar ve sadece taklitle yetindiler (Gökalp, 2012, s. 50). Bütün bunların sonucunda Batı medeniyetine girme çabaları istenen neticeleri vermedi.

Ziya Gökalp Batılılaşma sürecinde kendi zamanına kadar yapılanların bu şekilde kritiğini yaptıktan sonra Batı medeniyetine nasıl girilmesi gerektiği ve Batılılaşırken nelere dikkat edilmesi gerektiğini de ortaya koymuştur.

Gökalp Batılılaşma kavramı yerine "muasırlaşmak (modernisation)" kavramını kullanmıştır (Gökalp, 2021a, s. 17). Gökalp'in Batı medeniyetine dahil olmada en önemli tezi geliştirmiş olduğu "hars" ve "medeniyet" ayrımıdır. Gökalp öncelikle hars ve medeniyetin ne olduğunu açıklamak suretiyle işe başlamıştır. Ziya Gökalp'a göre "Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, muâkalevî, bedîî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenkdar bir mecmuasıdır." (Gökalp, 2020, s. 33). "İnsan toplumlarının bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki uyumu sağlayan kurumlar «hars (kültür) kurumları»dır. Bu kurumların tamamı o cemiyetin "hars"ını (kültür) oluşturur." (Gökalp, 2012, s. 11). Medeniyet ise "yöntemler ve kişisel iradelerle oluşan toplumsal olayların bütünüdür." (Gökalp, 2012, s. 19), "aynı ma'mûreye dahil birçok milletlerin içtimâî hayatlarının müşterek bir mecmuudur." (Gökalp, 2020, s. 33). Hars ve medeniyet arasında bazı farklar da vardır. Bunlar:

- "1) Medeniyet milletler arası olduğu hâlde hars millîdir.
- 2) Medeniyet bir millettten başka bir millete geçebilir fakat hars geçemez.
- 3) Bir millet, medeniyetini değiştirebilir fakat harsını değiştiremez.
- 4) Medeniyet, usul ve akıl vasıtalarıyla yapılır. Hars, ilham ve sezgi vasıtalarıyla yapılır.
- 5) Medeniyet iktisadi, dini, hukuki, ahlaki vs. fikirlerin toplamıdır.
- 6) Hars; dinî, ahlaki, estetik duyguların bütünüdür." (Gökalp, 2021b, s. 3).

Bu nedenle Batı'dan medeniyet ve kültür birlikte alınmamalıdır. Bu ikisi arasındaki farka dikkat edilmeli, Batı'dan sadece medeniyetin temel unsurları olan bilgi, bilimsel metotlar ve teknik bilgiler alınmalı, ancak kültür unsurları alınmamalı ve milli kültür korunmalıdır (Gökalp, 2012, s. 15). Gökalp, milli kültürün neden korunması gerektiğinin gerekçelerini de ortaya koymuştur. Ona göre bir toplumda medeniyetin gelişmesi için öncelikle harsın gelişmesi gerekir. Harsın ihmal edilerek sadece medeniyetin gelişmesine odaklanmak süreç içerisinde önce harsın gerilemesine yol açar. Harsın gerilemesi ise devletin zayıflayıp düşmanlarına yenilmesine sebep olur. Nitekim tarihi örnekler de bu durumu kanıtlamaktadır. Medeniyette ileri, ancak hars alanında geri kalan Mısırlılar, medeniyet yönünden kendilerinden geride olan ancak hars yönünden daha güçlü olan İranlılara ve Yunanlılara yenilmişlerdir. Yunanlılar da medeniyette ileri gittikten sonra harslarının zayıflaması sonucunda Romalıları mağlup olmuşlardır. İslam dininin oluşturduğu kültürel gelişme sayesinde Araplar da kendilerine göre daha yüksek bir medeniyete sahip olan İranlıları ve Doğu Roma'yı yenmişlerdir. Arapların da Abbasiler döneminde yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşması, ancak eş zamanlı olarak Arap harsının gerilemesi, İslam dünyasında üstünlüğün Türklere geçmesine neden olmuştur (Gökalp, 2012,

s. 34-35). Aynı zamanda “Bir cemiyetin millî bir harsı olması, onun beynelmilel bir medeniyete de mensup olmasına mâni değildir.” (Gökalp, 2020, s. 97).

Gökalp Batı medeniyetine geçiş sürecinde harsın korunmasının ve geliştirilmesinin yanında eş zamanlı olarak Türkleşmenin ve İslamlaşmanın da sağlanmasının gerektiğini belirtmiştir. Ona göre “Türkçülükle beynelmileliyetçilik arasında itilafa mâni hiçbir zıddiyet yoktur.” (Gökalp, 2020, s. 99). Gökalp Batı medeniyetine intikal edilirken İslam’ında göz ardı edilmemesinden yanadır. Çünkü fertlerin bazı amaçlara doğru yönlendirilmesinde dinin önemli bir unsur olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle bir Türk çocuğuna çağın gerektirdiği eğitimin yanında Türk ve İslam eğitiminin de verilmesini savunur (Gökalp, 2021b, s. 58-61). Çünkü “Türkleşmek, İslâmlaşmak mefkûreleri arasında bir tearuz olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında da bir tenâzu mevcut değildir.” (Gökalp, 2021a, s. 23). Gökalp’a göre “toplumsal inancımızın birinci formülü şu olmalıdır: ‘Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim.’ ” (Gökalp, 2012, s. 60). Böylece Türklük ve Müslümanlık kaybedilmeden Batı medeniyetine dahil olunabilecektir.

Gökalp yukarıda özetlenen düşüncelerini Osmanlı döneminin Batılılaşma tecrübesi ve kendi sosyolojik tahlilleri doğrultusunda geliştirmiştir. Fikirlerinin bir kısmı kendisinin de üyesi olduğu İttihat ve Terakki Partisi’nin iktidarı döneminde uygulanmışsa da gerçekte onun Batılılaşma ile ilgili olarak geliştirdiği formülün işleyip işlemediğinin gözlenmesi gereken dönem Cumhuriyet dönemidir. Çünkü Gökalp’ in bu görüşleri Osmanlı’dan daha çok Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin düşünsel alt yapısına dayanak olmuştur. Ancak Cumhuriyet döneminin tümünde Gökalp’in bu düşüncesine göre hareket edildiğini söylemek zordur. Cumhuriyet dönemini bu bakımdan ikiye ayırmak daha pratik bir çözüm olarak görünmektedir.

Cumhuriyet modernleşmesinin 1950’ye kadar olan birinci döneminde iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye’nin Batılılaşması için kısa bir süre içerisinde büyük adımlar atmıştır. Ziya Gökalp’in Cumhuriyet’in kurucu lideri ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilk genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk’ü desteklediği, Mustafa Kemal’in de Ziya Gökalp’in fikirlerine büyük bir önem verdiği bilinmektedir. Ziya Gökalp, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın (CHF) kuruluşu aşamasında fırkanın programına katkıda bulunmuş ve İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde Diyarbakır milletvekili olarak yer almıştı. Aynı zamanda bu yıllarda yeni anayasanın hazırlanması çalışmalarına da katılmıştı (Erişirgil, 2017, s. 178-183). 25 Ekim 1924’te vefat etmesine (Heyd, 2023, s. 42) karşın bazı fikirlerinin Cumhuriyet Halk Partisi’nin programı ve uygulamaları üzerindeki etkisi devam etmiştir. 1923-1950 arasındaki dönemde Cumhuriyet Halk Partisi’nin, Gökalp’in Batı medeniyetine katılmanın gerektiği ve Türk milliyetçiliği konularındaki görüşlerini büyük oranda benimsediğini ancak onun hars-medeniyet ayrımı ve Batılılaşma ile birlikte İslamlaşmak şeklindeki fikirlerine karşı ise kayıtsız kaldığını söylemek mümkündür.

Yukarıda izah edildiği üzere Gökalp, Batı’dan sadece medeniyet unsurlarının alınmasından ancak milli kültürün korunmasından ve kültür unsurlarının alınmamasından yanaydı (Gökalp, 2012, s. 15). Buna karşın Mustafa Kemal, Batılılaşma konusunda daha radikal bir yaklaşıma sahipti. Gerçek anlamda modernleşebilmek için kültür ve düşünce unsurları dahil olmak üzere toplumsal düzenin tümünün değiştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu inancının gereği olarak toplumu her yönüyle Batılılaştıracak bir politika izliyordu (İnalcık, 2014, s. 359). Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyetin ilanından Mustafa Kemal’in vefatına kadar geçen sürede modernleşme adına yapılanlar Gökalp’in çizdiği çerçeveyi kesinlikle aşıyordu. Çünkü bu

dönemde din, eğitim, kılık kıyafet, hukuk, alfabe, kadın hakları gibi çok geniş bir alanda ve milli kültürü de değiştirme amacına yönelik kapsamlı değişiklikler yapıldı (Zürcher, 2014, s. 276-287). Yine Mustafa Kemal'in ve dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1923-1950 yılları arasında İslamlaşma gibi bir amacının olmadığını da söylemek mümkündür. Zira bu dönemde Batı medeniyetine intikal ve uyumun sağlanması için en çok önemsenen konulardan biri de laiklik ilkesinin benimsetilmesi ve yerleştirilmesidir. Her ne kadar laiklik ilkesinin din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olduğu ifade edilmişse de gerçekte bu ilke ile dinin devlet işlerine müdahale etmesinin önüne geçmenin yanı sıra, toplumsal düzenin inşasında ve işleminde dinin etkisinin ortadan kaldırılması, dini değerlerin yerine yeni değerlerin inşa edilmesi, bireylerin dine göre değil, bilime göre düşünmesinin ve hareket etmesinin sağlanması ve en nihayetinde dinin bireysel ve vicdani bir alanla sınırlandırılması amaçlanmıştır (Köker, 2000, s. 161-169). Dolayısıyla bu amaca sahip bir kadronun Gökalt'ın hayal ettiği gibi bir İslamlaşmaya yönelmesini beklemek olanaklı değildi. Sonuç olarak bu dönemdeki Batılılaşma hem içerik bakımından hem de takip edilen yöntem açısından Gökalt'ın düşünceleriyle tam olarak uyumlu değildi. Çünkü Gökalt Batı'nın harsının alınmasına karşı olduğu gibi "kanunla (emirle) yapılan devrimlerin sosyal realitenin direnci karşısında kalacağını, toplum kültürünün devamlılığını, değişimin bir sosyolojik sürece bağımlı olduğu noktası üzerinde daima ısrarla durmuştur." (İnalçık, 2014, s. 346). Bu nedenle 1923-1950 yılları arasında, Gökalt'ın Batılılaşma ile ilgili fikirleri kısmen benimsendiğinden, bu dönemdeki modernleşmenin başarısından veya başarısızlığından Gökalt'ın fikirlerini sorumlu tutmak gerçekçi olmayacaktır.

Esas olarak Batılılaşma sürecinin başarısının veya başarısızlığının Gökalt'ın fikirleriyle ilintili olduğu dönem 1950'den sonraki dönemdir. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle birlikte Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. 1950'den sonraki dönemde özetle Kemalistlerin yanında, merkez sağ partiler, milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı kesimler de Türkiye siyasetinde etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemin ilk yıllarında siyasi iktidar tarafından, 1923-1950 yılları arasında devlet, toplum, Batılılaşma gibi önemli konularda temel belirleyici olan Kemalist ideolojiye doğrudan cephe alınmamıştır. Sonraki yıllarda da Kemalist ideoloji bir ana çerçeve olarak varlığını ve temel bazı konularda etkisini sürdürmüştür. Ancak Türkiye siyasetinde etkili olmaya başlayan bu yeni kesimler güçlendikçe diğer bazı alanlarda olduğu gibi Batılılaşma konusunda da Cumhuriyet'in ilk döneminde takip edilen yöntemde ve benimsenen tutumda bazı değişimler meydana gelmiştir. Batılılaşma konusunda meydana gelen değişmeyi ve Ziya Gökalt'ın fikirlerinin nasıl etkili olduğunu ortaya koyabilmek için 1950 yılından sonra Kemalist ideolojinin Batılılaşma anlayışına yöneltilen başlıca eleştirilere ve bu dönemde giderek güçlenen "Türk İslam Sentezi" (Kafesoğlu, 2017) düşüncesine bakmak gerekir.

Cumhuriyet döneminin en önemli projesi olan Batılılaşmaya karşı 1940'lı yıllarda, bu projenin hayata geçirilmesinde sadece Batı'nın taklit edilmesiyle yetinildiğine ve dine dayalı olarak oluşan Türk kültürünün göz ardı edildiğine dair eleştiriler yapılmaya başlanmıştı (Mardin, 2004, s.19). Ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarının sona ermesi ve Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle başlayan dönemde bu düşüncelere sahip milliyetçi ve muhafazakâr aydınlar daha rahat bir biçimde Kemalist Batılılaşma anlayışını eleştirmeye başlamış ve Batılılaşmaya dair farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Bu aydınların biri olan Mümtaz Turhan, Türkiye'nin Batılılaşma sürecini ve bu süreçteki farklı yaklaşımları değerlendirmiş, yaptığı değerlendirmeler sonucunda "Garp medeniyetinin bu ana ve hakiki kıymetlerinin de, ilmin ve ilmin tatbikatı olan teknikle, hür tefekkür ve bunların meydana getirdiği ilim zihniyeti olduğunu" (Turhan, 2016, s. 58) belirtmiştir. Yine Turhan, Türkiye'de Batılılaşmaya dair iki fikir bulunduğunu bunlardan

“Garbın ilim ve tekniğini almak” şeklindeki fikrin hayata geçirilmesinin zor ancak imkânsız olmadığını, “Garp medeniyetini mühim bir kısım müesseseleriyle veya bütünüyle almak” şeklindeki fikrin ise gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir fikir olduğunu ileri sürmüştür (Turhan, 2016, s. 62-66). Böylece Turhan, Gökalp’in Batılılaşma düşüncesine yakın bir düşünce ortaya koymuştur. Bu dönemde milliyetçi muhafazakâr kesim üzerinde etkili olan Ali Fuad Başgil de Kemalist Batılılaşma yaklaşımının merkezi kavramı olan laikliği (Köker, 2000, s. 161-169) ele almış, kendi bakış açısına göre laikliğin ne olduğunu ortaya koymuş, özellikle Cumhuriyet devrindeki laiklik anlayışında ve devletin dine yaklaşımındaki çelişkileri ortaya koymuştur. Başgil, konuyla ilgili uzun izahatlarından sonra dinin toplum hayatı için gerekli olduğunu, modern medeniyetin manevi yönden insanların ihtiyacını karşılayamadığını, bunun için dini müesseselerin yok edilmesi yerine, bu müesseselerin özerk bir yapı halinde faaliyetlerini sürdürmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır (Başgil, 2009). Yine 1960’lı yıllardan itibaren, din, milliyetçilik ve kültür gibi konularda ürettiği fikirlerle geniş bir kesimi etkilemiş olan Erol Güngör, Batı medeniyetinin önemli kaynaklarından birinin Hristiyanlık olduğunu, Batı kültürünün ve sanatının Hristiyanlığın etkisi altında geliştiğini ortaya koymuştur. Güngör aynı durumun Cumhuriyet öncesi dönemde Türkler için de geçerli olduğunu, bu dönemde Türklerin yaşamında İslam kültürünün belirleyici bir etkiye sahip olduğunu, Türklerin eserlerini bu etki altında meydana getirdiklerini, her ne kadar Cumhuriyet döneminde bu kültür kaldırılmaya çalışılmış ise de İslamiyet’in hala Türkler için önemli olduğunu savunmuştur (Güngör, 1986, s. 112-124). Güngör, Gökalp’in Kültür ve Medeniyet arasında yapmış olduğu ayrımın önemli olduğunu, bu konudaki düşüncesini yeterince izah edememesine, hatta kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi tam olarak görememesine rağmen, Gökalp’in millî kültür ve medeniyet arasında yapmış olduğu bu ayrımı “Medeniyetin dışında millî kültürlerin gerçekliğini görmesi ve böylece hem millî bir kültüre hem de ortak bir medeniyete sahip olmanın imkânını telkin etmesi bakımından” önemli bir adım olarak değerlendirmiştir (Güngör, 1980, s. 89,100-101). Batılılaşma ve kültür konusunda çeşitli değerlendirmeler yapan Muharrem Ergin de tıpkı Gökalp gibi kültür ve medeniyetin birbirinden ayrı olduğunu belirtmiş ve Batılılaşma için kültürün değil, medeniyetin alınmasının gerekli olduğu görüşünü dile getirmiştir (Ergin, 1988, s. 324-326).

Bütün bu fikirlerin bir toplamı veya çatısı olarak Türkiye’de 1960 yılından sonra “Türk İslam Sentezi” olarak adlandırılan düşünce akımı güçlenmeye başlamıştır. Aslında bu yeni bir düşünce değildi. Osmanlı’dan beri süregelen ve özetle çeşitli alanlarda Batı’dan yararlanırken İslam dininin de korunması gerektiğini savunan bir düşünce vardı (İnalçık, 2014, s. 375). Bu düşünce daha sonra Ziya Gökalp tarafından “ ‘Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim.’ ” (Gökalp, 2012, s. 60) şeklinde formüle edilmişti. Bu formülün hayata geçmesi için Gökalp’in geliştirdiği Batılılaşma konusundaki düşünceler ise özellikle Muhafazakâr çevreler tarafından benimsenmişti (Kaçmazoğlu, 2011, s. 162-163). Ancak 1923-1950 yılları arasında Türkleşmek ve Batılılaşmak konusunda dönemin iktidarı büyük bir çaba sarfetmiş, fakat bu süreçte İslamlaşmayı bir öncelik ve gereklilik olarak görmemişti. Türk milliyetçisini ise daha çok İslam öncesi dönemin mirası üzerinden canlandırmaya çalışmıştı. İşte 1960’tan sonra yeniden ivme kazanan bu sentezci düşünce Kemalist dönemde oluşturulan temel ilkelere fazla dokunmadan yeni bir yorumu devreye sokma amacındaydı. Bu düşüncüyü savunanlara göre, tarihsel süreçte İslamiyet dışındaki dinleri benimseyen Türkler bir gelişme kaydedememiş, hata millî özelliklerini kaybetmişlerdir. Ancak Türklerin geleneksel inançları ile İslam dini arasında büyük benzerlikler bulunması nedeniyle, Türkler İslam dinini kolay bir şekilde benimsemiş, bu dine uyum sağlamış ve bu dine girmekle birlikte bir yükseliş dönemi

yaşamışlardır. Nihayetinde Türklerin büyük kitleler halinde İslam dinine girmesi ile her alanda Türk kültürü ve İslam kültürü arasında bir sentez meydana gelmiştir. İslamiyet Türklere yeni imkanlar yarattığı gibi Türkler de İslamiyet'e önemli hizmetler yapmıştır. Böylece Türklük ve İslamlık birbirinden ayrılmaz bir hal almıştır (Kafesoğlu, 2017, s. 155-181). Bu temeller üzerinde inşa edilen ve geliştirilen Türk İslam Sentezi düşüncesi, merkez sağ partilerin iktidara gelmesi, İslamcı akımların ortaya çıkması, dünyada ve Türkiye'de sol akımların güçlenmesi gibi nedenlerle giderek güçlenmiş ve nihayetinde 1982 Anayasası'yla birlikte devletin de belli bir ölçüde benimsediği bir düşünce halini almıştır. Son yıllarda ise biraz daha İslami tonların ağır bastığı bir düşünce halini alarak etkisini sürdürmeye devam etmektedir (İnalçık, 2014, s. 375-381). Bu düşünce küçük farklılıklarla birlikte Türkiye'deki sağcılar, muhafazakârlar ve İslamcılarının büyük bir kısmı tarafından da benimsenen bir düşüncedir. Türk İslam Sentezi düşüncesi temelde Batılılaşmaya karşı değildir. Ancak seçmeci bir Batılılaşmadan yanadır. Batı'nın biliminin alınmasını ancak kültürünün alınmamasını ve milli kültürün korunması gerektiğini savunur. İslamiyet'i de milli kültürle beraber korunması gereken bir değer olarak görür (İnalçık, 2014, s. 376-377). Böylece Türk İslam Sentezi düşüncesinin Batılılaşma yaklaşımını büyük ölçüde, Osmanlı'dan bu yana var olan, ancak Ziya Gökalp'in daha açık bir şekilde ifade ettiği ve çerçevesini çizdiği seçmeci Batılılaşma anlayışının (Kahraman, 2008, s. 112-113) yeniden canlandırılması olarak okumak mümkündür. Başka bir ifade ile bu düşüncenin güçlenmesi, siyasette etkili olması ve devlet politikalarına etki etmesi, aslında Ziya Gökalp'in Batılılaşma ile ilgili fikirlerinin büyük ölçüde benimsendiği anlamına da gelmektedir. O halde özellikle 1960'tan günümüze kadar geçen sürede Türkiye'de Batılılaşma konusunda yaşananları Gökalp'in fikirleriyle bağlantılı olarak tartışmanın gereği ve gerekçesi de ortaya çıkmaktadır.

1960'tan sonra Batılılaşma konusunda Gökalp'in fikirlerinin etkili olmasıyla birlikte bu konuda birbiriyle uyumlu olmayan fiili ve resmi iki süreç ortaya çıkmıştır. Özellikle dünyada ulaşım ve iletişim imkanlarının artması, insan hareketliliğinin gün geçtikçe fazlalaşması, Batı dünyasının Türkiye üzerindeki etkisini önlenemez bir şekilde artırmıştır. Bunun sonucunda fiilen Batılılaşma hiçbir zaman durmamış ve birçok alanda hızlanarak devam etmiştir. Resmi düzeyde ise aslında hiçbir zaman tam olarak Batı'ya karşı çıkmak veya Batı medeniyetinden ayrılma yönünde bir siyaset izlenmemiştir. Ancak yukarıda bahsedilen sentezci düşüncenin etkisinde kalan siyasetçiler zaman zaman Batılılaşma konusunda çelişkili tutumlar takınmış, bazen Batı dünyası ile bütünleşme için hızlı adımlar atmış, bazen de Batı'dan uzaklaştırıcı siyasetler uygulamışlardır. Fiili ve resmi sürecin bu şekilde birbiriyle uyumlu olmamasının bir sonucu olarak Osmanlı dönemine benzer ve Gökalp' in da eleştirdiği ikilikler oluşmuştur (Gökalp, 2020, s. 63; Gökalp, 2012, s. 57-58; Ağaoğlu, 2020, s. 50-51). Örneğin günümüzde toplumda Batılı yaşam tarzını benimseyen kesimler ile kılık kıyafet dahil olmak üzere Batılı yaşam tarzına karşı çıkan kesimler belirgin bir şekilde ve aynı anda görülebilmektedir. Yine Batılı modern eğitim kurumlarının yanında bir zamanlar Batılılaşma adına kapatılan dini eğitim kurumları da varlığını sürdürmektedir. Böylece aynı anda ve bazen iç içe geçmiş halde iki zihniyet ve iki dünya görüşüne mensup toplum kesimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumsal yaşamda ve siyasette bir çekişmeye ve çatışmaya zemin hazırlamaktadır.

Batılılaşma konusunda Gökalp'in fikirlerini temel alan siyasetlerin etkili olmasıyla birlikte aslında süreç hiç de bu fikirleri savunanlara göre ilerleyememiştir. Yukarıda izah edildiği üzere bu fikirleri savunanlara göre Batı'dan bilimi ve teknolojiyi almak, ancak kültürü almamak mümkündür ve böyle davranılmalıydı. Ancak fiilen yaşanan gelişmeler bu tezin tam tersini ortaya

koymuştur. Günümüzde bu seçmeci tutum Batı'nın kültür unsurlarının Türkiye'de yayılmasını ve özellikle genç kuşağın Batı değerlerini benimsemesini, hatta fırsat buldukça Batı ülkelerine gitmeye çalışmasını engelleme konusunda yetersiz kalmıştır. Seçmeci ve sentezci düşünceye dayalı Batılılaşma yaklaşımları resmi düzeyde ve toplumun bazı kesimlerinde modernleşmeye karşı direnç noktaları meydana getirmiştir. Bu direnç noktaları belli kesimlerin Batı eleştirisi üzerinden siyaset yapmasına yaramış, ancak Batı kültürünü engellemeye ve yerli kültürü geliştirmeye yetmemiştir. Başka bir ifade ile milli kültürü koruma adına yapıldığı belirtilen siyasetlerle gerçekte milli kültür korunamamış, ancak bunun üzerinden üretilen Batı karşıtlığı, demokrasi, insan hakları ile hak ve özgürlükler gibi Batı'da gelişmiş değerlerin Türkiye'de tam olarak yerleşmesini büyük ölçüde engellemiştir.

1950 sonrası dönem ile 1923-1950 arası dönem karşılaştırıldığında, 1923-1950 arası dönemde, Batılılaşmanın büyük bir amaç olduğu ve bir devlet politikası olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Bu tutumun gereği olarak Osmanlı'dan kalan birçok kurum ve uygulama kaldırılmış ve yerine Batı'dan alınan kurumlar ve kurallar konulmuştur. Böylece geleneksel kurumlar tasfiye edilerek kökten bir Batılılaşma hedeflenmiştir. 1950 sonrasında ise Batılılaşma devam etmesine karşın, fikir düzeyinde konuya bakışın değişmesiyle birlikte ilk dönemin hassasiyeti giderek zayıflamıştır. Süreç içerisinde bir zamanlar modernleşme adına tasfiye edilen yapılar yeniden canlanmıştır. Batılılaşma fikrine bağlı partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının yanında, Batı'ya mesafeli duran, Batılılaşma sürecine eleştirel yaklaşan ve Batılılaşmaya karşı çıkan yapılar da ortaya çıkmıştır. Böylece Türkiye Gökalp'in hayal ettiği gibi Batı medeniyetine tam olarak dahil olamamış, hatta bir miktar bu medeniyetten uzaklaşmıştır. Ancak aynı zamanda Batılılaşma süreci durmadığından veya durdurulamadığından, Türkiye hem Batılı hem Doğulu ve hem de dini yaşam biçimlerinin iç içe geçtiği, bazen birbiriyle çeliştiği ve çatıştığı bir ülke halini almıştır. Dolayısıyla bu durum Gökalp'in Batılılaşma ile ilgili fikirlerinin çelişkisini ve günümüz dünyasında uygulanması mümkün olmayan fikirler haline geldiklerini de ortaya koymaktadır.

4. Ziya Gökalp'in Topluma Dair Fikirleri

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde korporatist bir toplum modelinin benimsendiği ve böyle bir toplumun yaratılmak istendiğini söylemek mümkündür. Bu modelin en büyük savunucusu ve ideoloğu ise Ziya Gökalp'tir. Bunun nasıl bir model olduğu ve günümüzden geriye bakıldığında bu modelin benimsenmiş olmasının Türkiye için nasıl sonuçlara yol açtığını tartışabilmek için Gökalp'in bu düşünceye nasıl vardığına bakmak yararlı olacaktır.

Ziya Gökalp'in korporatist toplum düşüncesinin iki ana kaynaktan beslendiği söylenebilir. Bunlardan ilki Durkheim' in görüşleridir (Kahraman, 2010, s. 264). Fransız sosyolog Emile Durkheim sosyoloji ile alakadar olanların mutlaka karşılaştıkları bir isimdir. Bu bakımdan Türkiye'de sosyolojinin bir bilim olarak bilinmesinde ve okutulmasında büyük katkısı olan Gökalp'in Durkheim'den etkilenmiş olması şaşırtıcı değildir. Ziya Gökalp daha Diyarbakır'da iken özellikle Dr. Abdullah Cevdet aracılığıyla Batılı fikirler ile tanışmıştır (Heyd, 2023, s. 19-20). Bir dönem Tarde'yi, sonrasında Fouillée'yi ve Nietzsche'yi okumuştur. Ancak nihayetinde Durkheim'in etkisi altına girmiş ve fikirlerini bu sosyoloğun teorileri doğrultusunda berraklaştırmıştır (Ülken, 2013, s. 450-454). Özellikle Durkheim'in toplumla ilgili olarak ileri sürdüğü ve toplumun fertten üstün olduğu şeklinde özetlenebilecek görüşünün toplumun açıklanmasında en geçerli ve en doğru görüş olduğuna inanmıştır (Örfi, 2014, s. 62).

Ziya Gökalp' in korporatist toplum modelini geliştirmedeki ikinci kaynağı ise İslam dininin öngördüğü ileri sürülen toplum modelidir (Kahraman, 2010, s. 264). Gökalp Batılı fikirlerin yanında İslami fikirlerden de haberdardı. Diyarbakır'da idadide okurken aynı zamanda amcası Hasip Efendi'den dini ilimler de öğrenmiş, Gazali, Farabi, İbni Arabi gibi İslam alimlerinden de haberdar olmuştu (Heyd, 2023, s. 19). Başka bir ifade ile Gökalp toplumla ilgili yeni fikirler ileri sürerken İslam dinini, İslam toplum düşüncesini ve İslami geleneklerle biçimlenmiş olan Osmanlı toplumunu da biliyordu. Dolayısıyla her ne kadar Gökalp daha çok Durkheim sosyolojisinin etkisi altında toplumla ilgili fikirlerini oluşturmuşsa da dini ve İslam toplumu fikrini de göz ardı etmemiştir. Toplumla ilgili fikirlerini geliştirirken İslam dininde de vurgulanan kardeşlik, kimsenin kimseden üstün olmaması ve kaderin varlığı inancından da yararlanmışır (Heyd, 2023, s. 38). Gökalp'in geliştirdiği toplum modelinde Farabi'nin, insanların birbirine muhtaç olduğu, bir insanın tek başına iyi bir yaşam sürdüremeyeceği bu nedenle bir toplum içinde yaşaması ve toplum içinde belli işler yapması gerektiği şeklindeki görüşlerinin (Haşşab, 2010, s. 87) izlerini görmek mümkündür. Bu durum Gökalp'in toplum modelinin Türkiye'de daha fazla kabul görmesinde de etkili olmuştur.

Gökalp'in savunduğu toplum düşüncesinin kaynaklarını böylece belirledikten sonra, onun öncülüğünü yapmış olduğu korporatist toplum modelinin ne olduğuna bakabiliriz. Öncelikle "Bir toplum ve ekonomi modeli olarak korporatizm, toplumu birbirine karşılıklı bağımlı ve işlevsel bakımdan birbirini tamamlayan parçalardan oluşan, organik ve kendi içinde uyumlu bir bütün olarak görür." (Parla, 2021, s. 85). Bu model Gökalp'in bulduğu özgün bir model değildir. Korporatist toplum modeli Batı düşüncesi içinde ortaya çıkmıştır. Modelin ana hatlarını Durkheim'in düşüncelerinde görmek mümkündür. Bu modelin geliştirilmesi kapitalizmle birlikte ortaya çıkan sorunları azaltmak veya bu sorunlara çözüm bulmak amacına yöneliktir. Kapitalizmi tümünden reddetmeyen, ancak kendine özgü bir felsefesi, ekonomik ve siyasi tezleri vardır (Parla, 2021, s. 80-85). Gökalp Batı'da ortaya çıkan bu modeli Türkiye'nin şartlarına, kurulacak yeni devlete ve oluşturulacak yeni topluma uygun bir model olarak görmüştür. Bu nedenle esas olarak Batı'dan aldığı bu modeli Türkiye'nin şartlarına göre bir yoruma tabi tutarak geliştirmiştir.

Ziya Gökalp'in geliştirdiği korporatist modelin en önemli dayanağının Durkheim'in "toplum ayrıışmamış atomistik bireylerden mürekkeptir. Bu bir kitle toplumudur. Ve kendine özgü otonomisi bulunmamaktadır. Toplum organik bir dayanışma (*solidarity*) içindedir. Bu yapının dışına çıkılmasıyla birlikte düzensizlik (*anomie*) oluşacaktır." (Kahraman, 2010, s. 292) şeklinde özetlenebilecek fikirleridir. Gökalp, Durkheim'in bu fikirlerini temel alarak Türkiye için uygun gördüğü bu toplum modelini üretmiştir. Gökalp'in buradan hareketle geliştirdiği modelde toplumun bireylerden daha üstün ve bireylere hayat veren bir varlığı vardır. Bireyler ancak bu üstün varlık sayesinde ve onun içinde var olur. Aynı zamanda bireylerle birlikte diğer maddi varlıklar da ancak toplum içinde bir değer kazanır. Böylece her şeye anlam ve değer katan toplumdur. Onun manevi varlığıdır (Berkin, 2022, s. 26-27; Parla, 2021, s. 86). Bu anlayışta birey tek başına bir anlam ifade etmez, çünkü toplumdan bağımsız fert henüz şahsiyet kazanmamış bir maddi varlıktır. Ancak toplum içinde yaşamak, topluma uymak, onun ortak amacı doğrultusunda hareket etmek ve toplumda iş bölümü sonucunda oluşan zümrelerle girdiği ilişkiler sayesinde bir şahsiyet sahibi olur. Bu nedenle ferdiyet bir toplum için tehlikelidir. Toplumda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına hatta toplumun çökmesine neden olabilir (Heyd, 2023, s. 36-39). Korporatizm bu şekilde bireyciliğe karşı çıktıktan sonra, Marksist düşüncede yer alan ve toplumun sınıflardan oluştuğuna dair tezi de reddeder. Marksist teoride yer alan sınıf çatışmasını da bireycilik gibi topluma zararlı olarak görür. Aynı zamanda siyasal anlamda

da devlet nezdinde bireylerin tek başına değil, ancak içinde yer aldıkları korporatif yapılar aracılığıyla temsil edilmesini öngörür (Parla, 2021, s. 86-88). Böylece Gökalp'in toplum modelinin en önemli özelliği ortaya çıkmaktadır. O da şudur: Toplum fertten daha üstün bir varlıktır. Ferdin tek başına toplum karşısında bir anlamı ve değeri yoktur. Ferde değer katan ona hayat veren toplumdur. Bu nedenle ferdiyetçilik düşüncesi yanlış, tehlikeli ve zararlıdır.

Gökalp'in toplum modelinde öne çıkan ikinci özellik yardımlaşmadır. Esas olarak korporatist modelin iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan biri faşist, diğeri dayanışmacı korporatizmdir (Parla, 2021, s. 83-84). Ancak Gökalp Türkiye için faşist modeli değil, dayanışmacı modeli önermiştir. Çünkü Gökalp'a göre "Millî tesânüdün kuvvetlendirilmesi, içtimai intizam ve terakkinin, millî hürriyet ve istiklâlin temelidir. Millî tesânüdü kuvvetlendirmek için de vatani, medeni ve meslekî ahlakların kuvvetlendirilmesi, yükseltilmesi lazımdır." (Gökalp, 2020, s. 88). Gökalp millî dayanışma için kuvvetlendirilmesi ve yükseltilmesi gerektiğini belirttiği bu ahlakların ne olduğunu da açıklamıştır. Gökalp'in açıklamasına göre "vatanî ahlak millî mefkûrelerden, millî vazifelerden mürekkep olan ahlak demektir." (Gökalp, 2020, s. 83). "medeni ahlak da milletimizin fertleriyle onlara benzeyen sâir fertleri muhterem tanımaktan ibarettir." (Gökalp, 2020, s. 84). Millî dayanışmanın gerçekleşmesi için yükseltilmesi gereken üçüncü ahlak da Gökalp tarafından şu şekilde açıklanmıştır. "Meslekî ahlak, başka meslek zümrelerine mubah olduğu hâlde yalnız meslek erbabına -meslek icabı olarak memnu olan fiilleri gösterir." (Gökalp, 2020, s. 87). Gökalp böylece dayanışmayı ön plana çıkararak toplumda oluşabilecek rekabet ve çatışmaların önüne geçmek istemektedir. Aynı zamanda bu modelde dayanışmayı esas kılmak suretiyle bireyleşmeyi geri plana atma amacı da vardır (Kahraman, 2010, s. 264).

Gökalp'in toplum modelinde öne çıkan üçüncü önemli özellik toplumun zümrelerden oluşması ve korporasyonlar şeklinde örgütlenmesidir. Gökalp'in sosyolojik tahlilinde toplum çeşitli zümrelerden meydana gelir. Buna göre toplumu oluşturan "içtimai zümreler başlıca üç kısma ayrılır: Ailevî zümreler, siyasî zümreler, meslekî zümreler." (Gökalp, 2020, s. 77). Bu zümrelerden müteşekkil bir toplumda iş bölümünün doğal bir sonucu olarak çeşitli mesleki ve uzmanlık zümreleri oluşur. Toplumsal dayanışmanın gerçekleşmesi ve toplumsal düzenin işlemesi için her meslek grubunun bütün ülkeyi kapsayacak şekilde kendi içinde teşkilatlanması gerekmektedir (Gökalp, 2020, s. 77). Gökalp aynı zamanda korporatif yapıya dayalı bir temsil sistemi de öngörmüştür. Gökalp'in tasarımına göre Türkiye'yi yönetmek üzere korporatif bir meclis oluşturulmalı, böylece toplum çeşitli korporasyonların temsilcisi olan uzman kişiler tarafından yönetilmelidir (Parla, 2021, s. 146-150). Bununla birlikte Gökalp aynı zamanda meslek örgütlerinin özerk bir yapıya sahip olmaları ve onların özerkliğinin kanunlarla teminat altına alınması gerektiğini de vurgulamıştır (Gökalp, 2020, s. 163-164).

Yukarıda önemli bazı özellikleri ortaya konulan bu toplum modelinin nihai hedefi Türkiye'de Osmanlı'dan farklı olarak, Türklüğe dayanan, ancak İslami bir harç ile de sağlamlaştırılan bir ulus devlet yaratmaktır (Kahraman, 2010, s. 265). Gökalp Cumhuriyet'in ilk yıllarında vefat etmiş ve geliştirdiği toplum modelinin ne şekilde hayata geçirildiğini görememiştir. Ancak onun önerdiği model Cumhuriyet'in ilk yüzyılında küçük bazı farklılıklarla birlikte siyasi iktidarlar ve ülkeyi yönetenler tarafından büyük ölçüde benimsenmiştir.

Öncelikle Gökalp'in toplum modelinin Cumhuriyet'in kurucu kadrosu tarafından büyük ölçüde benimsendiği söylenebilir. Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun partisi olan ve 1950 kadar Türkiye'yi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin bazı politikalarının oluşmasında ve şekillenmesinde Ziya Gökalp' in etkisi büyüktür (Kahraman, 2010, s. 272). Cumhuriyet Halk

Fırkası'nın 1931 tarihli programında, fırkanın ana vasıfları sayılırken, fırkanın toplumu ayrı sınıflardan değil, iş bölümü çerçevesinde çeşitli mesleklere mensup kişilerden ve çalışma zümrelerinden oluşmuş bir bütün olarak gördüğü belirtilmiştir. Aynı zamanda bu zümrelerin toplumun genel menfaati için çalışmasının gerektiği, bu nedenle sınıf mücadelesi yerine toplumsal düzen ve dayanışma için bu zümrelerin menfaatleri arasında bir ahenk sağlanacağı belirtilmiştir (C.H.F. Programı, 1931, s. 13-15). Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 tarihli programında da partinin halkçılık politikasının açıklanması kısmında aynı husus bir kez daha vurgulanmıştır (C.H.P. Programı, 1935, s. 7-9). CHP programında yer alan bu açıklamaların Gökalp'in korporatist yaklaşımından farklı olarak toplumun sınıflardan meydana geldiğine dair bir vurguya sahip olduğu belirtilmiş ise de (Parla, 2021, s. 113) gerçekte toplumsal iş bölümüne yer vermesi, mesleki zümreleri anması, düzen ve dayanışmaya atıf yapması bakımından büyük ölçüde Gökalp'in düşünceleriyle uyumludur.

Ziya Gökalp' in geliştirdiği toplum modeli sadece CHP tarafından değil aynı zamanda Türkiye siyasetinde etkili olan önemli merkez sağ partilerin de doğrudan benimsediği veya reddetmediği bir modeldir. Örneğin Demokrat Parti, CHP dönemindeki bazı uygulamaları terk ettiği halde Ziya Gökalp'in toplum modeline uygun siyasetler izlemeye devam etmiştir (Kahraman, 2010, s. 269). Demokrat Parti 1946 tarihli programının umumi prensipler başlığı altındaki altıncı maddede, partinin, toplumsal iş bölümünün bir sonucu olarak çalışma hayatında ortaya çıkan çeşitli zümreler arasındaki ilişkilerin toplumun genel çıkarının gözetilerek, adalet ve dayanışma ilkeleri doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğine inandığı belirtilmiştir (Demokrat Parti Programı, 1946). 1951 tarihindeki kongresinde kabul edilen tüzük ve programında da Demokrat Parti'nin toplumsal iş bölümü, çalışma zümreleri ve bu zümreler arasındaki ilişkiler konusundaki görüşü tekrar edilmiştir (Demokrat Parti Tüzük ve Programı, 1951, s. 48). Dolayısıyla Ziya Gökalp'in teorik çerçevesini çizdiği ancak CHP iktidarı döneminde daha somut hale gelen korporatist toplum modeli Demokrat Parti tarafından da aynen benimsenmiştir. Demokrat Parti'nin oluşturduğu gelenek üzerinden siyaset yapan ve Türkiye siyasetinde uzun yıllar etkili olmuş diğer merkez sağ partiler ise genel olarak programlarında böyle ideolojik ve sosyolojik tespitlere yer verme yerine, ülkenin günlük hayatta karşılaşılan sorunlarını nasıl çözeceklerine yer vermeyi tercih etmişlerdir. Hatta zaman zaman liberal politikalara yönelerek korporatist anlayışın sınırlarını zorladıkları da olmuştur. Ancak hiçbir zaman Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960 yılına kadar ülkeyi yöneten iktidarlar tarafından resmi olarak benimsenen bu modeli reddetmemiş, bu anlayışı ortadan kaldırmaya yönelik ciddi bir çaba içine girmemişlerdir. Bir bakıma daha sessiz bir şekilde bu modeli benimsemeye devam etmişlerdir. 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan askeri darbeden sonra hazırlanan ve halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası da bu toplum modelinin yeniden inşası amacına matuf olarak hazırlanmıştır (Kahraman, 2008, s. 223). Böylece halen devletin resmi olarak benimsediği toplum modelinin Gökalp'in geliştirdiği model olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'de Gökalp'in geliştirdiği korporatist toplum modelinin hem toplumun farklı kesimlerinde hem de resmi düzeyde kabul görmesi, böyle bir toplumun oluşturulmaya çalışılması ve nihayetinde toplumun da böyle olduğunun varsayılmasının hem devlet hem toplum açısından önemli sonuçları olmuştur. Olmaya da devam etmektedir.

Öncelikle böyle bir toplum modelinin 1920'li yıllarda kabul edilmesi ve toplumun bu şekilde izah edilmesinin o günün şartlarında bazı gerekçelerini bulmak mümkündür. Çünkü o tarihlerde Osmanlı toplumu dağılmıştı ve ülkede her anlamda yeni bir arayış vardı. Aynı zamanda Batı'da

sanayileşmenin yarattığı hızlı toplumsal değişme karşısında, toplumu ve toplumsal değişmeyi açıklayan farklı teoriler vardı. Buna karşın Türkiye'deki sanayileşme henüz Batı'daki gibi toplumsal ilişkileri etkileyecek bir düzeye ulaşmamıştı. Bu bakımdan 1920'li yıllarda korporatist düşünce ile toplumu açıklamaya çalışmanın kısmen de olsa anlaşılabilir bazı yanları vardı. Ancak sonraki yıllarda Türkiye'de yaşanan önemli siyasi ve ekonomik gelişmeler ve bunların yarattığı toplumsal sonuçlar Ziya Gökalp'in gördüğü ve tasavvur ettiği toplumdaki farklı bir toplumun oluşmasına neden olmuştur. Böylece aslında korporatist toplum modeli birçok bakımdan toplumsal gerçekliği açıklamada yetersiz kalmıştır. Fakat buna rağmen özellikle sınıf temelli toplum açıklamalarının öteden beri resmi çevreleri tedirgin eden komünizm tehlikesini çağrıştırmaları nedeniyle, Türkiye'de toplumun korporatist bir yapıda olduğu ısrarla kabul edilmeye devam edilmiştir. Aslında toplumsal gerçeklikle tam olarak örtüşmeyen bu kabul Türkiye'nin farklı alanlarda sorunlar yaşamasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye'de toplumun korporatist bir yapıda olduğunun ve sınıf çatışmalarının olmadığı kabulü ilk olarak devletin sermaye sahiplerinden yana olmasına ve emekçi kesimleri dışlamasına neden olmuştur. Çünkü korporatist düşünceden hareketle Türkiye'de baskın hale gelmiş anlayışa göre, iş bölümünün doğal sonucu olarak bazıları sermaye sahibi bazıları ise çalışan olacaktır. Ancak sermaye sahipleri her zaman çalışanlardan daha değerlidir. Çünkü onlar yaptıkları yatırımlarla bir yandan ülkenin kalkınmasına katkıda bulunurken bir yandan da çok sayıda kişiye çalışma imkânı sağlamaktadır. O halde çalışanların iş bulabildikleri için işverenlerine minnettar olmaları gerekir. Aksi davranışlar, özellikle daha fazla ücret talep etmek ve bu amaçla eylemler yapmak, üretimi durdurmak ve kargaşa çıkarmaktır. Günümüzde gerek özel sektörde gerekse kamuda çalışanların büyük kısmının yoksulluk sınırının altında ücret almalarının bu anlayışla bağlantısı vardır. Özellikle asgari ücret alan milyonlarca çalışanın varlığı bu anlayıştan beslendiği gibi, işveren ve çalışan arasındaki dayanışmanın da Gökalp'in hayal ettiği şekilde işlemediğini göstermekte ve korporatist modelin gerçekçiliğini tartışmaya açmaktadır.

Türkiye'deki korporatif düşüncenin bir sonucu da bireylerin zayıf, devletin ise çok güçlü olmasıdır. Çünkü korporatist düzende toplum bireylerden üstün bir varlıktır. Toplumun çıkarları bireyin çıkarlarından önce gelir. Bu nedenle toplumun genel çıkarı karşısında bireylerin çıkarı göz ardı edilebilir. Neyin toplumun çıkarına olduğuna ise devlet karar verir. Dolayısıyla kamu otoritesi olarak devlet, toplumun genel çıkarını korumak veya toplumsal düzeni sağlamak adına bireylerin haklarını kısıtlayabilir. Nitekim Türkiye'de genel olarak hak ve özgürlüklerin kısıtlanması dönemin siyasi iktidarları tarafından hep toplumu korumak ve düzeni sağlamak gerekçesiyle yapılmıştır. Zaman zaman en doğal ve en yerinde hak talepleri de bu gerekçelerle reddedilmiş veya var olan haklar geri alınmıştır.

Korporatist anlayışın Türkiye için önemli bir diğer sonucu da demokrasinin kurum ve kurallarıyla gelişip yerleşmesini olumsuz yönde etkilemiş olmasıdır. Korporatist anlayışın Türkiye'de demokrasinin gelişimini iki şekilde olumsuz olarak etkilediği söylenebilir. Birincisi Ziya Gökalp'in savunduğu ve Türkiye için uygun gördüğü solidarist korporatizm olsa da korporatist düşüncenin, özünde otoriter bir karaktere sahip olduğunu ve iyi kurgulanmış olan solidarist bir modelin de ülkelerin şartlarına bağlı olarak her an, otoriter, hatta faşist bir korporatizme kayma ihtimalinin var olduğunu söylemek mümkündür (Parla, 2021, s. 84-85). Bu nedenle korporatist anlayış aynı zamanda Türkiye'deki otoriter anlayışın beslendiği kaynaklardan birini oluşturmuş, Türkiye demokratik ve otoriter uygulamaların iç içe geçtiği bir ülke olmuştur. Demokratikleşme

yönünde kısa süreli bazı adımlar atılmış ise de korporatist anlayışın etkisiyle dipten gelen otoriterleşme dalgaları demokratikleşme süreçlerini hep yarım bırakmıştır.

Korporatist anlayışın Türkiye'deki demokratikleşme sürecine yönelik ikinci olumsuz etkisi ise sistem noktasında ortaya çıkmıştır. Türkiye'de başta 1923-1950 yılları arasında ülkeyi yönetmiş CHP olmak üzere, 1950'den sonra ülkeyi yönetmiş olan merkez sağ partilerin de küçük farklılıklarla birlikte hem toplum hem devletle ilgili korporatist bir anlayışa sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bu egemen anlayışa karşın Türkiye'de 1950'den sonra, korporatizmden daha çok daha çok liberal anlayışın devlet yapısına uygun olan parlamenter sisteme (Parla, 2021, s. 87-88) geçilmiştir. Ancak bu geçişe rağmen korporatist devlet anlayışı terk edilmemiştir. Bu nedenle parlamenter sistem ile korporatist devlet anlayışı arasında sıkça çatışma ve bunların tarafları arasında tartışma yaşanmıştır. Özellikle korporatist devlet anlayışına sahip kesimler, parlamenter sistemin doğal sonucu olarak meclise çok sayıda partinin girmesiyle oluşan çoğulcu yapıyı, oluşan demokratik ortamda ortaya çıkan farklı fikirleri ve tartışmaları, parlamenter sistemin bir zaafı ve ülke için bir tehlike olarak görmüşlerdir. Bu anlayışın gücüne paralel olarak parlamentonun ve siyasal partilerin gücü ile temsil yetenekleri hep tartışma konusu olmuştur. Sonuçta bu tartışmanın varlığı nedeniyle yapılan birçok düzenlemeye rağmen Türkiye'de hala istikrarlı bir temsil sistemi oluşturulamamıştır. Bu durum ülkedeki tüm tarafların benimsediği ve üzerinde mutabık kaldığı demokratik bir sistemin yerleşmesini de engellemiştir.

5. Sonuç

Yüz yıl bir devlet için kısa, ancak bazı konularda muhasebe yapmak için yeterli bir süredir. Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci yüzyılının kabaca bir muhasebesi yapıldığında, bu yüzyılın pek parlak geçmediğini söylemek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Batı medeniyetine dahil olma, medeni ülkeler arasında yer alma ve her bakımdan modern bir devlet olma, nihai hedef olarak belirlenmiştir. Ancak geçen yüzyıllık sürede, bu doğrultuda belli bir mesafe katedilmesine karşın, belirlenen hedefe tam olarak ulaşamamıştır. Günümüz Türkiye'sinde modern ve gelişmiş ülkelerin uzun yıllar önce çözdüğü birçok sorun devam etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bütün yapılanlara karşın neden hala sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar yaşadığı sorusuna yanıt aranırken, Cumhuriyet tarihi boyunca devlet siyasetine kaynaklık eden fikirlerin de tartışılması zaruridir.

Elbette Türkiye'de var olan sorunların birçok nedeni vardır. Ancak bir ülkenin yaşadığı sorunların en önemli nedeni devletin ve iktidarların politikalarıdır. Devletin ve iktidarların politikalarına da geri planda hayat veren bazı fikirler vardır. Türkiye'de devletin ve iktidarların politikalarına kaynaklık eden fikirlerin başında ise Ziya Gökalp'in fikirleri gelmektedir. Bu nedenle Gökalp'in fikirlerinin tartışılması ve bu fikirlerin günümüz dünyasında hala geçerli olup olmadığının ortaya konulması gerekmektedir.

Ziya Gökalp'in Türkiye'de toplumun önemli bir kesimi tarafından benimsenen ve kendi alanlarında devletin politikalarına dayanak oluşturan önemli fikirlerinin başında Batılılaşma ve toplum ile ilgili fikirleri gelmektedir.

Türkiye'de Gökalp'in Batılılaşma ile ilgili fikirleri daha çok 1960 yılından sonra Türk İslam Sentezi düşüncesinin güçlenmesiyle birlikte siyasi iktidarların ve devletin politikalarına yön vermeye başlamıştır. Böylece Gökalp'in fikirleri çerçevesinde takip edilen Batılılaşma politikaları, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından 1950 yılına kadar geçen dönemde takip

edilen siyasetin büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Ancak bu değişiklikler önceki dönemin yanlışlık ve eksikliklerini gidermediği gibi Türkiye'nin Batılılaşma sürecini daha sağlıklı bir hale de getirmemiştir. Gökalp'in isteğinin aksine özellikle kültür alanında daha hızlı, ancak diğer alanlarda daha yavaş ilerleyen bir Batılılaşmanın yolunu açmıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin Batılılaşma süreci tekrar Osmanlı döneminde olduğu gibi çelişkili, ikilikler yaratan, Batılı ve Batı karşıtı yaşam ve düşünme biçimlerinin aynı anda var olduğu bir ortam yaratmıştır.

Gökalp'in toplum ile ilgili olarak geliştirdiği ve Türkiye'deki toplum için öngördüğü, korporatist solidarist modelle dair fikirleri ise devlet ve siyasal iktidarlar tarafından Batılılaşmaya dair fikirlerinden daha fazla ve her zaman benimsenmiştir. Bu nedenle Türkiye'de devletin ve siyasal iktidarların topluma bakışı ile Gökalp'in topluma bakışı büyük ölçüde örtüşmüştür. Ancak geliştirildikleri zamanda az çok toplumsal gerçekliğe temas eden bu fikirler, Türkiye'de toplumun süreç içerisinde geçirdiği değişimler karşısında toplumsal gerçekliklerden uzaklaşmıştır. Buna rağmen devletin ve iktidarların siyasetlerine kaynaklık etmeleri nedeniyle devletin toplumu tam olarak tahlil edememesine ve yanlış okumasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu yanlış okuma Türkiye'de ekonomik ve siyasal sorunların oluşmasına da neden olmuştur. Türkiye'de demokrasinin, hukukun ve birey haklarının tam ve zamanında gelişmesine de olumsuz etkileri olmuştur.

Ziya Gökalp Osmanlı'nın son yıllarında yaşamış, bu devletin yıkılışına ve Cumhuriyet'in kuruluşuna tanıklık etmiştir. Kısa süren yaşamında kendi döneminin sorunlarıyla ilgili fikirler geliştirmiştir. Bu yönüyle önemli ve bilinmesi gereken bir düşünürdür. Ancak belli bir dönemin şartları içinde geliştirilen fikirlerin sonraki zamanlarda yaşanacak gelişmeler karşısında kısmen veya tamamen geçerliliklerini yitirme olasılığı daima vardır. Bu açıdan bakıldığında Gökalp'in fikirlerinin de belli bir dönemin ürünü olduklarını ve ilelebet tartışılmaz doğrular olarak kabul edilmelerinin yanlış olacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle Gökalp'in fikirleri ile bu fikirler üzerine bina edilen siyasetlerin tartışılması, gözden geçirilmesi gerekli ve yararlıdır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (2020). *Ziya Gökalp Türk düşünce tarihindeki yeri*. Lotus Yayınevi.
- Başgil, A. F. (2009). *Din ve laiklik*. (9. Baskı). Yağmur Yayınevi.
- Berkin, M. S. (2022). *Fikir hayatımızda Ziya Gökalp Ziya Gökalp'in felsefesi* (1.baskı). Darlön Yayınları
- C.H.F Programı. 1931. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/a894467f-16f4-42cc-b9ae-c0b728bc2568/content> (Erişim Tarihi: 06.01.2024)
- C.H.P Programı. 1935. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/43058644-c352-432b-af8f-564476440f37/content> (Erişim Tarihi:06.01.2024)
- Demokrat Parti Programı. 1946. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/d8014161-27bd-49b0-9a09-bd023ab20deb/content> (Erişim Tarihi: 06.01.2024)
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı. 1951 . <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/05097e1c-7160-48a1-b3ee-a48ee12b2098/content>(Erişim Tarihi: 06.01.2024)
- Ergin, M. (1988). *Türkiye'nin bu günkü meseleleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Erişirgil, M. E. (2017). *Bir fikir adamının romanı Ziya Gökalp* (4.baskı). Atlas Kitap.
- Gökalp, Z. (2012). *Hars ve medeniyet*. Toker Yayınları.
- Gökalp, Z. (2020). *Türkçülüğün esasları* (1.basım). Kapra Yayıncılık.
- Gökalp, Z. (2021a). *Türkleşmek, İslâmlaşmak muasırlaşmak* (2.basım). Bilge Kültür Sanat.
- Gökalp, Z. (2021b). *Türk medeniyeti tarihi* (1.basım). Kapra Yayıncılık.
- Güngör, E. (1980). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. (4.baskı). Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1986). *İslâmın Bu Günkü Meseleleri*. (4.basım). Ötüken Neşriyat.
- Haşşab, S. M. (2010). *İslâm Sosyolojisi* (A. Coşkun, N. Özmen, Çev.). Çamlıca Yayınları.
- Heyd, U. (2023). *Türk milliyetçiliğinin temelleri Ziya Gökalp'in hayatı ve eserleri* (1.baskı) (C. Meriç, Çev.). İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (2014). *Rönesans Avrupası ve Türkiye'nin Batı medeniyetiyle özdeşleşme süreci* (5.basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2011). *Türk sosyoloji tarihi -II- II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e*. Kitapevi.
- Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk İslam sentezi* (6.basım). Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk siyasetinin yapısal analizi I-kavramlar, kuramlar, kurumlar* (1.basım). Agora Kitaplığı.
- Kahraman, H. B. (2010). *Türk siyasetinin yapısal analizi-II 1920-1960* (1.basım). Agora Kitaplığı.
- Karpat, K. H. (2014). *Türk siyasi tarihi* (5.baskı) (C. Elitez, Çev.). Timaş Yayınları.
- Köker, L. (2000). *Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2004). *Türk modernleşmesi makaleler 4*. (Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, Der.). (14.Baskı). İletişim Yayınları.
- Örfi, S. (2014). *Ziya Gökalp ve mefkûre arasındaki münasebet vesilesiyle bir tedkik tecrübesi* (2.baskı). Doğu Kitabevi.
- Parla, T. (2021). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de korporatizm*. (2.basım). Metis Yayınları.
- Turhan, M. (2016). *Garplılışmanın neresindeyiz?* (2.baskı). Altınordu Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi* (1.basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2014). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (29.baskı) (Y. Saner, Çev.). İletişim Yayınları

Extended Abstract

Introduction

The Republic of Turkey, which was officially declared in 1923, has left a century behind. Although it was founded on the legacy of the previous states, its founding members tried to establish a new and different state, especially from the Ottoman Empire. New ideas were needed to establish a new and different state. In order to meet this need, various discussions were held and opinions were put forward by the intellectuals of the period. As a result, the Republic of Turkey was built on the ideas accepted and considered acceptable by the founding members, especially Mustafa Kemal. Ziya Gökalp was one of those who were influential in the establishment phase and inspired and guided the founding members of the Republic with his ideas. However, the influence of Ziya Gökalp's ideas, who passed away in 1924, was not limited to the founding period of the Republic. His ideas have been influential in every period and every segment to varying degrees in the past century and have been an important basis for state politics in some periods (Parla, 2021, p. 183-195). In this respect, Ziya Gökalp has an important and exceptional place in the history of the Republic. Therefore, in the evaluations to be made regarding the history of the Republic of Turkey and the problems experienced today, it is a necessity to consider and discuss Ziya Gökalp's ideas. In this period of time when the Republic of Turkey has left a century behind, this study was conducted with the acceptance that it is necessary and important to discuss Ziya Gökalp's ideas again. However, since it is not possible to discuss all of his ideas in one article, his ideas on Westernization and society, which have been influential throughout the history of the Republic, were discussed.

Methods

The study was conducted using the source scanning method. In this context, firstly, Ziya Gökalp's own works, which include his thoughts on Westernization and society, were examined. Secondly, sources that were considered important regarding Ziya Gökalp's ideas were scanned. Thirdly, other sources that could contribute to the explanation of the subject were consulted. In this way, information on the subject was collected, the information obtained was analyzed and conclusions were reached.

Conclusion

The study first sought to answer the question of what Gökalp thought about Westernization, what kind of Westernization he supported, how his ideas on this subject were effective in the history of the Republic, and what results they led to. According to the information obtained, Gökalp was in favor of Westernization. According to him, in order for Turkey to continue its existence, preserve its independence and ultimately take its place among contemporary nations, it is a necessity for it to be included in Western Civilization (Ağaoğlu, 2020, p. 47; Gökalp, 2012, p. 57). At the same time, Turks had previously changed the civilization they were in. For this reason, it is possible for Turkey to separate from the civilization it was in and be included in Western Civilization (Gökalp, 2021b, p. 11-12). The fact that the efforts made for Westernization so far have not yielded results is due to the fact that what Western Civilization is has not been fully understood and what needs to be done on this path has not been fully done (Gökalp, 2012, p. 30-31, p. 50, p. 57-58; Gökalp, 2020, p. 63; Ağaoğlu, 2020, p. 50-51). However, it is necessary to make a distinction between culture and civilization when Westernizing. While elements of civilization are taken, elements of culture should not be taken. Culture should remain national (Gökalp, 2012, p. 15). However, Turkishness and religion should not be neglected in the Westernization process (Gökalp, 2012, p. 60; 2021a, p. 23; 2021b, p. 58-61;). However, Gökalp's views on Westernization were not accepted to the same extent in every period. The Republican People's Party cadres who governed Turkey between 1923 and 1950 largely adopted Gökalp's views on the necessity of joining Western civilization and Turkish nationalism, but they did not adopt his ideas about the distinction between culture and civilization and the necessity of Islamization along with Westernization. In the Westernization that took place during this period, no distinction was made between culture and civilization, and no effort was made regarding Islamization (İnalçık, 2014, p. 359; Zürcher, 2014, p. 276-287; Köker, 2000, p. 161-169).

Gökalp's ideas on Westernization began to come to life in the policies of political powers and the state, especially after 1960, with the strengthening of the idea of "Turkish Islamic Synthesis" (Kafesoğlu, 2017) and its adoption by some groups (İnalçık, 2014, p. 375-381; Kahraman, 2008, p. 112-113). Thus, there was a major change in the Westernization policy pursued from the foundation years of the Republic to 1950. Instead of Westernization in every field, including culture in the first period, a selective Westernization approach similar to the one in the Ottoman period was strengthened. However, the sensitivity that emerged in this period towards the protection of national culture and religion in accordance with Gökalp's views and the policies pursued in this direction could not stop Westernization in the cultural field. In other words, the process did not progress in the direction Gökalp wanted, and just like in the Ottoman period, an environment was created in which contradictions and dualities were experienced and Western and anti-Western ways of life and thinking were intertwined.

Secondly, the study sought answers to the questions of what Gökalp's view was about society in Turkey, how this view was effective in the Republican period, and what its results were. According to the information obtained, Ziya Gökalp adapted the corporatist society model that emerged within Western thought to Turkey by benefiting from both Western sources and the approaches of the Islamic religion (Kahraman, 2010, p. 264; Örfi, 2014, p. 62; Heyd, 2023, p. 19-20, p. 38; Ülken, 2013, p. 450-454; Parla, 2021, p. 80-85). According to this model, the source of life of the individual is society, and the individual gains meaning and value only within society. Therefore, society is superior to the individual. It is wrong to give importance to the individual instead of society. Society is composed of groups that are in solidarity with each other. For this reason, society in Turkey should be organized according to groups and represented through these organizations (Gökalp, 2020, p. 77; Berkin, 2022, p. 26-27; Parla, 2021, p. 86-88, p. 146-150; Heyd, 2023, p. 36-39).

Gökalp's definition of society, based on corporatist thought, was largely adopted by both the Republican People's Party, which governed the country between 1923 and 1950, and the center-right parties that came to power in the following years. Thus, this approach, which can be summarized as the fact that society in Turkey has a corporatist structure and that there are no class conflicts in society, became the state's official view on society. (C.H.F. Program, 1931, p. 13-15; C.H.P. Program, 1935, p. 7-9; Kahraman, 2010, p. 269; Democrat Party Program, 1946; Democrat Party Regulation and Program, 1951, p. 48; Kahraman, 2008, p. 223).

The adoption of Gökalp's view on society and the failure to question its validity despite the changes that occurred in the structure of society in the process led to important results. First, it led to capitalists being given more importance and protection over the

working class. Second, it caused the individual to become powerless against the state. Third, it provided support for the authoritarian mentality, thus posing an obstacle to the sufficient development of democracy. Fourth, it caused some problems in the management system, making it difficult for the parliamentary system to be established and function (Parla, 2021, p. 84-85, p. 87-88).

Ziya Gökalp is an important person who was influential in the Republican era with his ideas. However, his ideas about Westernization and society, which were meaningful at the time they were put forward, were still accepted as correct despite the developments that took place in the course of a century and became the source of state politics, which caused various social, political and economic problems.